

1015

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVEGI MELLÉKLETE
2016. OKTÓBER 15.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

A j á t s z m a

„A ló előnye tenger, / a bölcsnek ló való, / mert lóvá tesz az ember / s emberré tesz a ló.” (Jókai Mór)

FOTÓ: HEGEDŰS RÓBERT

Istállósántaság és férfisikoly, avagy a lovak emberismerete)

*Beszélgetőtárs: Hidvégi Levente volt öttusázó,
kaszkadőr, lovasmester*

– A ló természetes közegétől és mozgáskultúrájától távol áll az, amit például a lovas- vagy lósportokban teljesítenie kell. A kaszkadőr-munka pedig főleg idegen számára. Mégis idomul az emberhez...

– Szerintem a lónak igenis van esze, gondolkodik. És érez. Van az ösztön, amelyen nem tud uralkodni, de van benne értelem és lélek is. Nekem senki nem tudja ennek az ellenkezőjét bizonyítani. Két lovam is eljásztotta, amikor bementem az istállóba nyergelni edzés előtt, hogy kivezetéskor három lábom ugrált, olyan sánta volt. Nem tudtam, mi lehet a bajuk. Amikor levettem róluk a szerszámokat és kiraktam karámba, mondván, hogy pihentetem őket, nyíl egyenesen galoppoztak. Ezt hívják egyébként istállósántaságnak. Rájöttek, hogy ha megjátsszák magukat, megússzák a munkát. Ezek már nem ösztönös reakciók egy állattól. Az embernek tudomásul kell vennie, hogy az egyedfejlődés során két jószág, a kutya és a ló megtanult küzdeni érte. Egy ló bármikor bármelyik pillanatban meg tud szabadulni a lovasától, nem esik nehezére, hiszen megvan öt-hatszáz kiló, a lovas pedig mondjuk száz. Ennek ellenére mégsem teszi ezt meg azzal, akivel összejön, akit partnereként elfogad. A filmes munkák alatt többször előfordult, hogy a lovaim lehetetlen helyzetekből húztak ki, amelyeket én már nem tudtam volna megoldani. Ez a hálájuk, visszaadják a törődést. A lónak van emberismerete, tudja, ki ül a hátán.

– Emlékszik rá, mikor ült először lóháton?

– A Dohány utca környékén laktunk, nyolc éves lehettem, és az Állatkertben lehetett lovagolni Tüzes hátán. Egy kört ment lépésben, két kört ügetett, ez volt ötven fillér. Végigtarháltam mindenkit, inkább nem ettem fagyit vagy édességet, hanem kísértáltam a Városligetbe, mert semmi más nem érdekelt, csak a lovak, pedig belvárosi aszfaltgyerek voltam. Tüzes egyszer még meg is ugrott alattam, de kiültem, nagyon büszke voltam rá.

– A lovassport aztán sokáig szerves része lett az életének.

– Rendszeresen kezdő öttusázóként, 1958 őszén kezdtem el lovagolni. Édesapám 1944-ben halt meg, és minden fényképen levon ült, katonáember, tűzér főhadnagy volt. Édesanyám féltett, soha nem mondott semmit édesapám életútjáról, ennek ellenére tudat alatt már gyerekként vonzott a ló és a katonaság. Aztán 1954-ben megrendezték az öttusa-világajnokságot, amelyről kisfilm készült. Ekkor éppen tízéves voltam, és nagy hatással volt rám. A híradóban vetítették, s úgy vezették fel, hogy feldolgozták az öttusa kialakulásának legendáját, nevezetesen, hogy a hírvívó kap egy papírra írt üzenetet, elindul vele, kilövik alóla a lovat, visszalő, rátámadnak, vív, majd ló híján átússza a folyót, és végül futva juttatja el a cetlit a célba. Ettől a pillanattól kezdve az élet mindig a ló közelébe, sportközegbe terelt, ezért mélyen hiszek benne, hogy létezik valamiféle sors vagy karma, mindegy, hogyan nevezzük.

– Tehát az volt a terve, hogy élsportoló lesz.

– Igen. Szerencsére éppen ekkor jelent meg az életben Nyúl (Nyulász András öttusázó – a szerk.), aki a Kazinczy utcai iskolában tanított testnevelést. Ő szólt, hogy átvette a Pedagógus Sportklub öttusaszakosztályát, úgyhogy lehet jelentkezni. Aztán kimondta azt a szót, hogy lovaglás, én pedig mentem. Édesanyám per-

sze megrémült, amikor mondtam neki, hogy mi a tervem, mivel egyedül nevelt minket, és nem tudta, honnan lesz csizmám vagy bármilyen felszerelésem. Elég mostoha körülmények között éltünk, előfordult, hogy ételre is alig jutott pénz, nemhogy sportra. Nyúl viszont biztosított, hogy az egyesület mindent ad. Emlékszem rá, egyetlen öltönyöm volt, éjjel-nappal azt hordtam, de egy idő után már olyan kopott lett, hogy át lehetett látni a nadrágja ülepén. Volt egy Békekupa-sorozat háromtusában, és mivel jól szerepeltem, át kellett vennem az érmeiket, ráadásul értékes Herendi porcelánt kaptunk tiszteletdíjként. Bajban voltam, toprongyban nem mehettem oda, ám az utolsó pillanatban anyunak sikerült eladni a zongoránkat s abból vett öltönyt. Szörnyű, narancsárga-zöld harántstráfozott nyakkendőt viseltem, karomon pedig egy Vosztkor órát, amely olyan vastag volt, mint egy vekker, s nem lehetett elaludni mellette, annyira zörgött. Mégis piszok boldog voltam.

– Az öttusát később a film követte, az első magyar kaszkadőrök egyike lett.

– Amikor gimnáziumi éveim alatt megalkult a Dózsa öttusaszakosztálya, átmentem oda, érettségi után pedig jött a katonaság. Szerencsémre a Dózsa miatt a sportszázadba kerültem. Egyébként „mintakatoná” voltam, mesélték, hogy állítólag a sportszázad tisztikara belügyminiszteri engedéllyel elment hálaadó misére, amikor végre felszereltem. A hatvanas évek vége felé jött az első filmem, a Délről hajnalig, amelynek Koncz Gábor volt a főszereplője. Ebben lóval kellett bukni, a lovakat pedig a honvédség adta a munkához. Akkoriban gödörrel buktattak, ami azt jelenti, hogy ástak egy lyukat a földbe, betemették lécekkal és gyeptéglával. Rávágtáztunk a lóval, aki így elbukott. A sok újrafelvétel után viszont kikopott a szélén a föld, a ló pedig kibökte, és nem volt hajlandó rávágatni, mindig átugrotta. Nem tudtam megoldani, végül Oroszlán (Pintér Tamás öttusaező, vívósakedző, a Magyar Kaszkadőr Szövetség egykori elnöke – a szerk.) visszaült helyettem a nyeregbe, és valahogy begányolta a lovat a gödörbe, úgyhogy meglett a jelenet. Akkoriban nagyon nagy pénz volt, amit a bukásért kaptam volna, úgyhogy eléggé elkészeredtem.

– Gondolom, nem volt egyedül, hiszen köztudott, hogy a sportolói körökből kerültek a filmekhez a kaszkadőrök.

– Így volt. Az első komolyabb mozi, amelyben kaszkadőrmunkát végeztek, az 1943-ban bemutatott Ördöglovas volt. Sándor Móriczról szólt, Benkő Gyula bácsi főszereplésével. Az ő dublóre volt Tóth Béla egykori Örkény-tábori tűzértiszt, későbbi öttusaező. Utána következtek a monumentálisabb alkotások, amelyekben a honvédség lovasai oldották meg a veszélyesebb feladatokat, de például a Kard és kockában vagy a Tenkes kapitányában lovas rendőrökkel dolgoztak. A Dúvad című filmben Bessenyei Ferencnek volt egy olyan jelenete, hogy bevágott egy liter pálinkát, és a nyakában egy birkával kiugrott a kapun. Ezt például Ferdinandy Géza válogatott öttusázó csinálta meg helyette. Az igazi fénykor akkor jött el, amikor Várkonyi Zoltán készítette a Kőszívű ember fiait, az Egri csillagokat, az Egy magyar nábobot. Ezekhez kellett nekik olyan emberek, akik tudnak lovagolni és vívni. Ők

mind öttusázók voltak, belőlük szerveződtek a kaszkadőr csapatok.

– Keresettek voltak, és ez a mai napig nem változott, külföldön is a magyar kaszkadőrök dolgoznak.

– A hetvenes években engedtek ki először külföldre forgatni, Prágába, majd Münchenbe mentünk a Trenk című filmbe. Volt egy jelenetem, amiben pandúr voltam, és fel kellett buknom a lovammal. Akkoriban már árammal buktattuk a lovakat, mert a korábbi gödörös, illetve a köteles módszer nemcsak macerás volt, de állatkínzás is. Ebben a filmben szerepelt Óriás nevű régi kaszkadőrbarátunk, aki a jelenet szerint egy hatalmas hordó mellett állt egy gumikalapáccsal. Nekem oda kellett mennem a forgatókönyv szerint, ő elkapta a lovam pofaszíját, fejbe verte a gumikalapáccsal, amelyen vérhólyag volt, hogy előntse a „vér” az állatot. Kiválóan sikerült a jelenet, a rendezőnek annyira tetszett, hogy elkezdett ujjongani egy emelvényen, de leesett és eltört a lába.

– Minden történetben, amelyet az életéről mesél, szerepel a ló, és nyilván a hivatásához is szorosan kötődik a velük való munka. Azt is mondta, hogy hisz a sorsban, amely mindig oda terelte, ahol lennie kellett.

– Azt, hogy valami sorsszerűen alakul, az ember mindig csak utólag tudja megállapítani. Az öttusa miatt mindenféleképpen szerettem volna a ló mellett maradni. Pomázon 1970-ben kezdtem edzőként a lovasiskola kijelölt hat kocsilovát átlavagolni, később innen tudtunk a filmes munkákhoz vinni a lovakat. A Trenk főszereplője, Matthias Habich is Pomázon tanult lovagolni, de sok magyar színész is ott kezdte. Bessenyei Ferinek volt egy hófehér lóva, Hópehelynek hívták, és kifejezetten a Fekete város című film kedvéért vettük az óbudai cigánykupectől, Gusztitól. Az volt az instrukció, hogy egy tiszta fehér ló kell. Egyébként, mint olyan, nem létezik fehér ló, csak szürke, ugyanis a kiscsikó sötétszürke, amikor megszületik, és a korrall fakul ki, lesz egyre fehérebb. A Hópehely nevű lovat Hódmezővásárhelyről tudta a kúpec megszerezni. Azt mondtuk neki egy hétfői napon, hogy csütörtökre kell nekünk, Gusztit pedig ígérte, hogy időben érkezik. Hópehely Hódmezővásárhelyről száron jött fel, faluról falura terjedt a hír, mindenhol, ahol elhaladt, hogy ez a Bessenyei Feri lóva lesz. Hol ráültek, hol szekér elé fogták, hol talpaltak mellette, de csütörtök reggelre megérkezett. Bessenyei gyorsan megszerette. Lovasok között van egy olyan mondás, hogy, aki valaha lószarba lép, sosem tudja már levakarni a csizmájáról, vele akkor éppen ez történt.

– Következett az oktatás, amely szintén sorsszerű volt?

– Bennem volt a késztetés, hogy átadjam, amit tudok, ami nem kizárólag csak a lovaglás technikai részét jelenti, hanem a ló szeretetét és tiszteletét is. Akiket tanítottam, kedveltek, mert öttusából és filmből jöttem, ezért rengeteget jártam terepre a lovasaimmal. Nem mondom, hogy nem hangzott el egy-egy elhaló férfisikoly, de soha senkinek nem esett baja, a túrák izgalmasak voltak, és örömet szereztek azoknak, akik eljöttek.

– Azt mondják, hogy a lovaglás, a lóval való együttlét az életre nevel.

– Az edzőimtől sokat tanultam. Például azt, hogy csak akkor vállalok el egy feladatot, ha

biztosan tudom, hogy képes vagyok tisztességgel elvégezni. Mert ha nem, akkor nagyon egyszerű, azt kell mondani: nem megy. A filmben, az életben és a lovaglásban is igaz: néha adva van egy feladat, amelytől először megöszül az ember és azon gondolkodik, hogy ezt hogyan fogja megoldani. Aztán ahogy elkezd gondolkodni, rájön, tulajdonképpen ez is megy neki. Arra a készsége, hogy az ember ne essen kétségbe az elé kerülő feladatokról, problémáktól, a lovaslét automatikusan ránevel. A bűn tornya című filmben például egy olyan világhírű francia színpadi színésszel kellett vívnom az egyik jelenetben, aki nem tudott lovagolni, és kardot sem fogott soha a kezében. Nekem azt kellett megoldani, hogy ez ne látszódjon. Megbeszéljük a koreográfiát, ő bólogatott, elpróbáltuk, majd elkezdett forogni a kamera, a színész pedig összevissza csapkodott a kardjával a levegőben. Edzőm beleivóltott a felvételbe: „Csak a szemedet vedd, Lenyó! Csak a szemedet!”

– Voltak saját lovai, így bizonyára van tapasztalata abban, milyen hatással van a lovasra az együtt töltött idő. Más ember lenne, ha nem így alakul?

– Hogyne! Biztos vagyok benne, hogy sokkal rosszabb lennék. Persze előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a lovasnak éreztetnie kell a lovával, hogy ő a főnök, hiszen nem történhet meg, hogy a ló tartsa sakkban az embert. Ez pontosan ugyanaz a játszma ember és ló között, mint, ami a ménésben zajlik a főnökségi hierarchiában. Az embernek is meg kell vívnia a harcot a lovával a ménésfőnökségért. De az ember el is tudja rontani a lovat. Széchenyi Dénes gróf írta le annak idején, hogy az elrontott lovat ki lehet javítani, de nem érdemes, mert amikor belekerül ugyanabba a szituációba, ahol egyszer már fájdalom vagy trauma érte, reflexből ugyanúgy fog reagálni, és ezt nem lehet eltüntetni a lelkeből. Mert vannak érzései. Látott már szomorú szemű lovat? Nem azért csalódot, mert nem tudta megfejtetni a kesztrejtvényt, hanem úgy bántak vele, amit ő a szívére vett. Volt egy Torma nevű lovam, akihez néhány hónapig nem tudott kimenni a feleségem, mert beteg volt. Amikor legközelebb meglátogatta, a ló nem engedte, hogy abajgassa, hátat fordított neki, szabályosan megsértődött, mert nem nézett feléje. Ha ez nem ész és nem lélek, akkor más szót kell rá kitalálni. A ló, akárcsak az ember, társas lény, és az évezredek során összejött a lovassal. Ezért kell törekedni arra, hogy ne érje bántódás a lovat a lovas alatt, ehhez pedig ismerni kell.

– De az ember ösztönösen fél a lótól...

– Ostoba lenne, ha nem tenné. Ezért rá kell vezetni arra, hogy bizodalmat szerezzen a lóban. Így nem elég arra megtanítani, hogy a ló hátán nyomja le a sarkát és húzza ki magát, nemcsak arra kell ráéreznie, hogy a több száz izomból, ami a testében van, melyiket mikor feszítse meg, hanem arra is alkalmassá kell tenni, hogy partnere tudjon lenni a lovának. Minden hatással van rá, és ezt az embernek is tudnia kell. Akárcsak mi, érzi az időjárást, fáradt, éhes, szomjas, vedlik, csikót hord a hasában, fél valamitől, lelkesedik, és még sok egyéb más befolyással van arra az időre, amit a lovasa a hátán tölt. És ezeket az embernek tudnia kell, ha már a ló megtette azt, hogy idomult hozzá.

JOBBÁGYI ZSÓFIA

FOTÓ: HEGEDŰS RÓBERT

„Ez pontosan ugyanaz a játszma ember és ló között, mint ami a ménésben zajlik a főnökségi hierarchiában. Az embernek is meg kell vívnia a harcot a lovával a ménésfőnökségért.”

... Ahogy az ember elrugaskodik a talajtól, s felér oda, ahonnan már csak a horizont látszik, hirtelen olybá tűnik, a gondok s a félelmek lent maradtak valahol a porban. Lovas alatt a ló, sok mázsa izom, ideg, zsiger és lélek, amely csak arra vár, hogy kikapcsoljon az agy, s bekapcsoljon a szív. S aztán megszűnik minden más. Nem látszanak a fák az út mentén, nem hallani mást, csak a föld dobogását, nincsenek gondolatok, csak az érzés, hogy szabad vagy, hogy a szíved a mellkasodban dobog. Végre élsz. Végre vagy. Siklik melletted a táj, már nem tudod, hogyan fogsz megállni s mikor, de nem is akarsz, mert lovad két füle között csak messzi, távoli pontok látszanak. Minden más mögötted marad. Kapsz levegőt. Megtanulsz szavak nélkül kommunikálni, érintéssel. Rádöbbsz, milyen alantás a beszéd, s milyen beszédes a mozdulat. Társad tudja, ha rossz napod van, szinte ringat, ha bánatos vagy, magával ragad, ha szertelen a jókedved, s ha akadály gördül eléd, meg nem áll, visz előre, csak előre! Soha nem néz hátra, s egy idő után te is elfelejtesz magad mögé nézni. Tanít minden percben, türelemre, alázatra, fegyelemre, bátorságra, kitartásra. Tartást ad, hogy önmagát rád bízassa. Amikor először nézel a szemébe, meglátod, benne van minden, amit távolságnak nevezel... (175)

Képirás (25.)

Lehár Ferenc és Kálmán Imre háborús kompozíciói, avagy a két nagyszerű zeneszerző budapesti látogatása és A nap lovagja című vígszínházi produkció Nyusziya

A csodálatos Gombaszögi nővérek

„Megírtuk, hogy a Hadsegélyező Hivatal megbízásából Révész Ferenc, az Országos Színészegyesület Irodalmi ügynökségének vezetője koncertet rendez, amelynek keretében Lehár Ferenc és Kálmán Imre is fellépnek a koncert dobogón. A hangverseny nagy előkészületei közben Lehár és Kálmán néhány nappal előbb megérkeztek Budapestre” – így írt száz évvel ezelőtt a Színházi Élet című lap az 1916. február 20-i számában, amelynek címlapján Gombaszögi (vagyis ahogyan akkoriban írták: Gombaszöghy) Ella színművésznő, a Vígszínház társulata tagjának portréját közölték. Nagyon ismert vezetéknev volt ez a kor magyar színpadán, hiszen a Gombaszögi lányok négyen voltak testvérek, s mindnyájan a világot jelentő deszkákon keresték boldogulásukat: Frida, Ella, Irén és Margit. Közülük ketten, az 1890-ben született s magának komoly és mély drámai szerepek megformálásával nevet szerző Frida, valamint a nálánál nyolc évvel fiatalabb – s talán ugyanennyivel bohóbbnak is mondható –, első sorban komikaként országosan ismertté és népszerűvé vált Ella voltak a közönség igazán nagy kedvencei. Persze az országos ismertséghez már akkoriban is nagy szüksége volt a művészvilágnak az ilyen alkalmakra, mint amelyet a Színházi Élet szerkesztőségétől kapott Gombaszögi Ella ezen a háborús februári napon.

Az 1898 decemberében született fiatalabb testvért, Gombaszögi Ellát zsenge tizenéves lány-

kaként, már első éves színiakadémista korában, 1913-ban szerződtette a Vígszínház, így hát három évvel később, amikor arcképe az itt látható címlapfotón megjelent, már több szereppel is bizonyíthatta tehetségét. Ennek pedig – a művésznő nevével együtt – nagyon hamar híre ment nemcsak a korabeli sajtóban, de a színházkedvelő, színházlátogató publikum körében is. Egyáltalán nem meglepő, nem csoda hát az sem, hogy éppen őt választották a Lehár Ferencet és Kálmán Imrét itthon köszöntő szám címlapjára. Mint írták (sajnos szerző megjelölése nélkül): „Kálmán Imre gyakran van Budapesten, de Lehár ritka vendég nálunk. Felhasználtuk az alkalmat és felkerestük a világhírű operettkomponistát a Vigadóban, ahol a nagy koncert egyik próbáját tartotta. Szerda délután, kinn szemezett a csendes februári eső, az óriási terem egyik sarkában éppen akkor szedelődtek Fricsai derék katonabandistái. A zenekari próbának vége volt, most a szólók kezdődtek. Az újságíró ilyenkor leül egy csendes sarokba és hallgatja a próbát. A társaság nem mindennapi, Lehár Ferenc, Kálmán Imre, Dömötör Ilona, Székelyhidny Ferenc és Székelyhidnyé Marschalkó Rózsi, aki elkísérte az urát a próbára. Először Kálmán ül a zongorához és átveszi a maga számait az Opera két kitűnő tagjával, aztán felkel és átadja Lehárnak a helyét. A zongorán a gyönyörű hangok sora csendül fel: a Cigányprimás és az Éva akkordjai régi kedves emlékeink, aztán néhány uj-

dal következik: Lehár és Kálmán háborús kompozíciói.” S lehetett talán egy ötödik Gombaszögi lány is a korabeli magyar, s elsősorban fővárosi színpadokon? Takács István így írt erről a Színészkönyvtár oldalain: Gombaszögi Ella „Budapestben született és három színésznő nővére – Margit, Frida és Irén – példájára ő is a Színművészeti Akadémiára iratkozik be. (Volt állítólag ötödik Gombaszögi is, de a színháztörténet számára kiléte ismeretlen maradt.)”

A Színházi Életnek ugyanebben a lapszámában a Vígszínház, amelynek társulatát ezekben az években – egészen 1924-ig, a Magyar Színházhoz való távozásáig – Gombaszögi Ella is erősítette, A nap lovagja című előadását népszerűsítette: Bródy Sándor regényéből színpadra alkalmazta Hajó Sándor. A Nyuszi szerepét alakító művésznőnek olyan partnerei voltak ebben a produkcióban, mint Fenyvessy Emil (A herceg), Varsányi Irén (Júlia), ifj. Ditrói Mór (László gróf, Nyuszi bátyja) vagy Kertész Dezső (Asztalos Aurél). S az ügyes marketingesek már akkor is tudták, hogy előadás közben bizony megszomjazik az ember: „Színház után a New-York kávéházba megyünk” – olvashatjuk a hirdetést a színlap alatt. Az 1951. november 12-én elhunyt Gombaszögi Ella végső nyughelyét a fővárosban, a Kerepesi temető 33-1-51/a parcellájában Pásztor János szobrászművésznek a nagyszerű színésznőt ábrázoló alkotása őrzi. Nyugodjék békében! (SZPA)